

АВТОРСЬКА ПІСНЯ ЯК ЧИННИК РУЙНАЦІЇ РАДЯНСЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ В УРСР 1960-Х – 1980-Х РОКІВ

Гончарова Ольга Сергіївна

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, Україна

Мірошніченко Світлана Валентинівна

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, Україна

Останнім часом об'єктом пильної уваги науковців стали суспільно-політичні та соціокультурні процеси 1960-х – 1980-х років у Радянському Союзі та національних республіках, що створили передумови до його розпаду. Аналізуючи перебіг подій, вчені стверджують, що значний вплив на умонастрої значної частини тогочасного суспільства мала неофіційна культура, в тому числі й один з її напрямів – авторська пісня. І якщо щодо вивчення цього явища на союзному рівні сьогодні спостерігається активізація дослідницької роботи, то особливості поширення означеного пісенного напрямку та його вплив на суспільно-політичні процеси в Українській РСР ще й досі не стали предметом наукового вивчення.

Неминучим результатом лібералізації простору культурної сфери радянського суспільства, що відбулася після смерті Й. Сталіна, стала активізація творчих пошуків діячів мистецтва. Однак це привело до зіткнення їх із діяльністю партійної бюрократії, спрямованої на консервацію культурно-ідеологічних норм, встановлених державою. Як наслідок, музично-пісенна творчість, що не вписувалась в офіційні рамки, наприкінці 1960-х років перейшла в розряд контркультурного явища, одним з елементів якого стала авторська пісня. Найбільшого поширення цей вид невідцензурної музично-пісенної творчості набув у Москві та Ленінграді, де для цього був найбільш сприятливий соціокультурний простір. Твори бардів передавались з вуст у вуста, поширювались у магнітофонних записах по всьому Радянському Союзу [1]. Тож, коло прихильників цього жанру досить швидко зростає й він стає невід'ємною частиною культурного життя й Української РСР.

За зразком Москви та Ленінграду у великих містах УРСР створюються організаційні структури, що об'єднували любителів авторської пісні. Так, у Києві це стали клуби «Гитара», «Костер» та «Арсенал»; у Сумах – клуб «Икар» [2, с. 4], у Харкові – «Харьковский городской клуб авторской песни при Дворце культуры железнодорожников» [3, с. 45]; в Одесі – Клуб самодіяльної пісні «Дельфиник» [4, с. 6]. В основному членами таких клубів були студенти, молоді вчителі, інженери, вчені, журналісти, актори, спортсмени. Як зазначає Петро

Картавий – один з членів сумського осередку любителів авторської пісні та літописець місцевих КСП – для творчих особистостей та романтичних натур захоплення цим жанром було внутрішньою еміграцією від радянської дійсності [2, с. 7]. Воно стало протестом проти офіційної культури радянського періоду, яка була втиснута в жорсткі ідеологічні рамки. Для прихильників авторської пісні пріоритетними стають відкритість, свобода слова, демократизм поглядів, вміння і бажання критично осмислювати сучасне, минуле і майбутнє.

Влада переслідувала активну волелюбну творчу позицію співаючих поетів. Однак всі ці заходи тільки сприяли зростанню популярності авторської пісні в УРСР. Починають організовуватись різноманітні концерти, огляди, конкурси, фестивалі. Зокрема, з 1972 по 1979 рік проводився Київський фестиваль туристичної пісні, у Харкові 1978 р. пройшов перший фестиваль туристичної пісні «Эсхар» [3, с. 22, 47], у 1981 р. – I-й Сумський обласний туристичний зліт на турбазі «Кияница» [2, с. 6] та ін. Влада намагалася регламентувати роботу клубів, нав'язувала зльотам і фестивалям комсомольські вивіски і гасла. Обов'язковим було узгодження списку виконавців та текстів їх пісень з відповідними структурними підрозділами партійного бюро; їх представники включались до організаційних комітетів та журі заходів. Проте це не могло загасити вільний демократичний рух, учасників якого єднала авторська пісня [5, с. 162]. Під час зльотів та фестивалів налагоджувались зав'язки між аналогічними організаціями Радянського Союзу, творча співпраця. Значне визнання на загальносоюзному рівні отримали такі українські виконавці, як: Ілля Ченцов, Леонід Духовний, Анатолій Лемиш, Дмитро Кіммельфельд, Володимир Каденко та багато інших. Свої пісні вони виконували російською мовою. Україномовної бардівської пісні фактично не існувало.

Проголошення керівництвом СРСР політичного курсу на «перебудову» привело до зростання політичної активності в українському суспільстві, до розвитку національного самоусвідомлення. Це вплинуло й на сферу культури. Широкого поширення набуває україномовна авторська пісня та починається створення середовища для її існування. У 1988 р., з ініціативи тодішнього головного режисера Молодіжного театру міста Києва Л. Танюка, відбувся перший концерт україномовної авторської пісні. Цього ж року у Львові почав діяти театр «Не журись!», зі сцени якого починає лунає українська пісня у виконанні бардів. Зокрема, 5 жовтня 1989 р. у виставі «Повіяв вітер степовий» Віктор Морозов виконав пісню «Ще не вмерла України», яка згодом стала гімном незалежної України [2, с. 7]. Проведення концертів і фестивалів української авторської пісні на професійній основі було основною метою театру «Academia», організованого Семеном Рубчинським у Києві 1989 року. Згодом філії цього театру запрацювали у Запоріжжі та Харкові. Продемонструвати свій талант і познайомитись з творчістю інших виконавців україномовні співаючі поети мали можливість на фестивалях «Студентські струни» у Житомирі та «Я і гітара» у Рівному і, звичайно, на Всеукраїнському фестивалі авторської пісні та співаної поезії «Оберіг» у Луцьку.

Однією з масштабних подій культурного життя УРСР кінця 1980-х років став фестиваль «Червона рута». Вперше його було проведено у Чернівцях 17-

24 вересня 1989 року. Захід проходив під пильним контролем КДБ, міліції та Компартії. Постійно змінювались рішення щодо дати, місця його проведення, видавались нові заборони та вилучення з програми виконавців та творів. Складалося таке враження, що фестиваль намагалися провести за зачиненими дверима, звести цей масштабний республіканський захід до огляду художньої самодіяльності обласного масштабу. Незважаючи на ці перепони, фестиваль відбувся й став, за визначенням британського антрополога В. Тернер, «активним фактором змін» [6, р. 148]. Фестиваль «Червона Рута» був підтвердженням вагомої ролі музики у формуванні національної свідомості, оглядом не лише ліричної, а й громадської, політичної україномовної пісні. Виконавці у своїх пісенних творах закликали відмовитись від радянського режиму й радянського способу життя, пригадати славне минуле українського народу, відродити його мову. Фестиваль у Чернівцях та наступний пісенний форум, що відбувся у Запоріжжі 1991 р., дали можливість митцям висловити підтримку українській культурі та надії на розгортання боротьби за незалежну українську державу [6, р. 151].

Таким чином, авторська пісня, що виникла на хвилі політичної «відлиги» у СРСР, впродовж 1960-1980-х років стала не просто альтернативною естрадою, а й потужним суспільним рухом. Своєю пісенною творчістю барди сприяли формуванню демократизму поглядів, вміння і бажання критично осмислювати радянську дійсність. З середини 1980-х років, у період суверенізації України, саме вони сприяли пробудженню національної свідомості та інтересу до української мови, культури, історії, прискоривши цим процес здобуття Україною незалежності.

Список літератури:

1. Moir, Sarah K. The People's Phenomenon: «Author's Song» in Khrushchev's Soviet Union. *Constructing the Past*. 2012. Vol. 13: Iss. 1, Article 6. URL: <http://digitalcommons.iwu.edu/constructing/vol13/iss1/6> (дата звернення: 20.04.2021)
2. Картавий П. В. Сучасна українська авторська пісня. Суми: Вид-во «Мак Ден», 2009. 76 с.
3. А можно я спою. Харьков: ТО Эксклюзив, 2013. 240 с.
4. Найдис И. Интим на тысячу душ. *Мигдаль-TIMES. Еврейский журнал для всех*. 2007. № 87. С. 6-9.
5. Каганов Ю. О. Музыка як ідеологічний феномен: радянський контекст і українська версія (друга половина ХХ ст.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2012. Вип. XXXIII. С. 159-164.
6. Wanner C. Nationalism on Stage: Music and Change in Soviet Ukraine. *Retuning Culture – Musical Changes in Central and Eastern Europe / Slobin, Mark (ed.)*. London: Duke University Press (Durham), 1996. P. 136-155. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Wanner_Catherine/Nationalism_on_Stage_Music_and_Change_in_Soviet_Ukraine_anh1.pdf (дата звернення: 21.04.2021)